

Лазаренко Алла Миколаївна,
доцент кафедри кримінально-
виконавчого та кримінального права
Пенітенціарної академії України,
провідний фахівець з організації наукової
роботи Чернігівського НДЕКЦ МВС,
кандидат юридичних наук, доцент
Корольов Антон Андрійович,
здобувач вищої освіти Пенітенціарної
академії України

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ-КОЛАБОРАНТА

В умовах російської збройної агресії дослідження колабораціонізму зумовлене тим, що це явище стало не лише правовою, а й суттєвою кримінологічною та морально-психологічною проблемою. Її поширення створює загрозу не тільки обороноздатності держави, а й консолідації українського суспільства. Колабораціонізм як соціально-правове явище становить складне поєднання політичних, морально-психологічних і кримінально-правових аспектів, що в умовах сучасної російсько-української війни набуває особливої актуальності [4].

Його сутність полягає у свідомій співпраці громадян України з державою-агресором або з утвореннями, які діють в інтересах останньої, що спрямована проти суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки держави [1]. Кримінальне законодавство України, зокрема стаття 111-1 КК України, визначає колабораційну діяльність як злочин проти основ національної безпеки, що охоплює як активні дії – пропаганду, участь у створенні окупаційних органів влади, матеріальну допомогу ворогу, – так і пасивні форми підтримки [2].

У кримінально-правовому сенсі колабораціонізм розглядається не лише як результат ворожих впливів, а й як вияв внутрішньої деструктивної мотивації, де поєднуються індивідуальні психологічні особливості, моральна деформація та ситуаційний тиск війни, частим випадком буває недалекоглядність та бажання отримання легких грошей [5].

З позицій кримінології, колабораціонізм є особливим видом злочинної поведінки, яка обумовлюється поєднанням зовнішніх та внутрішніх факторів: інформаційно-психологічним

впливом пропаганди, соціальною дезорієнтацією, ціннісними деформаціями, особистісною незрілістю, прагненням до уникнення небезпеки, отримання вигоди тощо. Зупинимося на морально-психологічній характеристиці особи злочинця-колаборанта, оскільки остання максимально нас наближає до розуміння мотивації, встановлення рівня суспільної небезпечності особи, прогнозування повторної злочинної поведінки, оцінювання здатності до ресоціалізації.

Психологічна характеристика колаборанта включає такі риси, як низький рівень громадянської ідентичності, егоцентризм, конформізм, страх перед репресіями або прагнення отримати особисту вигоду в умовах нестабільності [3].

В окремих випадках спостерігається й внутрішній когнітивний конфлікт між усвідомленням зради та раціоналізацією власних дій, що створює специфічну форму морального виправдання, оскільки за таких дій людина намагається врятувати себе індивідуально, не розуміючи того що створює більшу небезпеку для себе, та глобальність шкоди що може спричинитися як їй, так і оточенню [4].

З позицій кримінології, особа колаборанта формується на перетині правових та психологічних детермінант – впливу пропаганди, дезінформації, соціальної ізоляції, а також деформації ціннісних орієнтацій [3]. Особливої уваги заслуговують жінки-колаборантки, чия участь часто мотивована емоційно-особистісними чинниками, зокрема страхом, почуттям беззахисності або прагненням зберегти родину [3]. Водночас навіть за наявності таких обставин, кримінальне право не заперечує їхню відповідальність, але враховує психологічні аспекти як можливі пом'якшувальні чинники.

Зауважимо, що моральна складова колабораціонізму має подвійний характер: з одного боку, це – особиста деградація моральних орієнтирів, з іншого – соціальний маркер розщеплення національної ідентичності [6]. Злочин проти держави у цьому контексті є не лише правовим актом, а й моральним вибором, який визначає ціннісний вимір суспільства в умовах війни. Тому кримінальне право України, розглядаючи колабораціонізм, має не лише каральну, а й превентивно-виховну функцію – відновлення у свідомості громадян почуття державної належності, гідності та моральної відповідальності [2; 1].

Отже, колабораціонізм як об'єкт кримінологічного аналізу – це багатовимірне явище, в основі якого лежить поєднання

правового порушення, моральної деградації та психологічного компромісу. Його дослідження потребує інтеграції знань кримінального права, соціальної психології та політичної науки для розуміння не лише юридичних наслідків, а й механізмів деформації особистості, здатної на співпрацю з ворогом [5; 4]. Комплексний підхід до вивчення колабораціонізму – із врахуванням кримінологічних, морально-психологічних аспектів – дозволяє глибше зрозуміти природу цього явища та визначити механізми протидії йому.

Список використаних джерел

1. Дубонос М. І., Пашина Н. П. Сутність поняття колабораціонізм та його основні ознаки. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Політологія»*. 2023. Вип. 37. DOI: 10.34079/2226-2830-2023-13-37-59-67. URL: <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/politologia/article/view/75> (дата звернення: 02.11.2025).

2. Мадрига Т., Борецкий О. Сучасні форми колабораціонізму та їх вплив на національну безпеку. *Політологічні студії*. 2022. № 1(13). URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/157>

3. Пугач С. І. Кримінологічна характеристика особи жінки, яка підозрюється в учиненні колабораційної діяльності. *Law Journal of KSPU*, 2023. № 1(14). URL: <https://lj.journal.kspu.edu.ua/index.php/lj/article/view/431> (дата звернення: 02.11.2025).

4. Сагайдак Ю. В. Соціально-правові та психологічні аспекти колабораціонізму в умовах російсько-української війни XXI століття. *Психолого-педагогічні проблеми права, освіти та управління*. 2023. № 2(8). URL: <https://psychped.navs.edu.ua/index.php/psychped/article/view/1637> (дата звернення: 02.11.2025).

5. Чальцева О. М. Категорія «колабораціонізм» як багатокомпонентний наратив в умовах війни. *Журнал політичних досліджень ДонНУ імені Василя Стуса*. 2022. № 2(11). URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/12184> (дата звернення: 02.11.2025).

6. Чальцева О. М. Критерії дослідження колабораціонізму та їх застосування для аналізу українського кейсу. *Вісник політичних наук ДонНУ імені Василя Стуса*. 2023. № 1(14). URL: <https://jvestnik-politology.donnu.edu.ua/article/view/16339> (дата звернення: 02.11.2025).